

2012
3. szám

Jog

történeti szemle

BUDAPEST · GYŐR · MISKOLC · SZEGED

A TARTALOMBÓL

Grotius és a *mare liberum* koncepciója

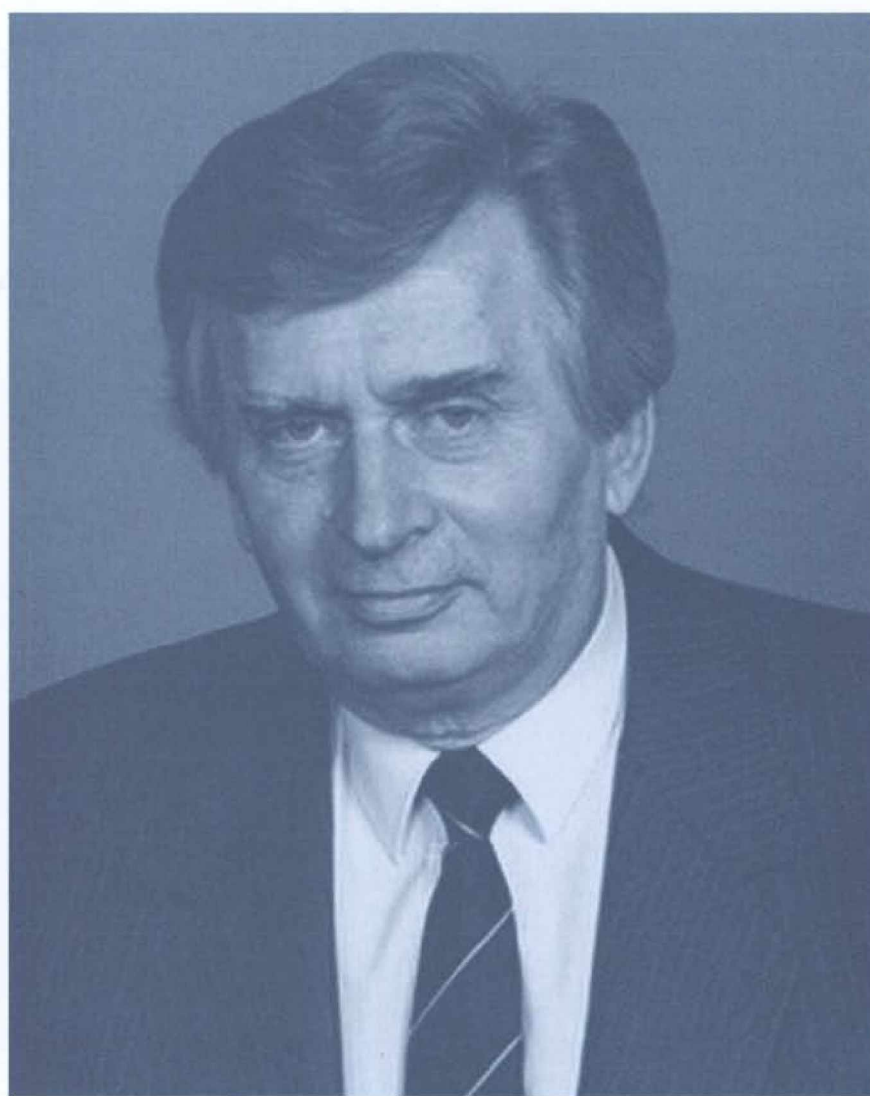
Antall József a demokratikus jogállamiságról és a parlamentáris demokráciáról

„Alkotmánytan” a Magyar Rádióban (Az 1949. évi alkotmány)

Az állampolgárság és a községi illetőség szabályozása a neoabszolutizmus időszakában

Az alaptörvényekről a történeti alkotmány időszakában

Az ír nyelvi paradoxon

Antall József

TARTALOM

TANULMÁNY

CSATLÓS Erzsébet: Grotius és a mare liberum koncepciója.....	1
ERDÖDY Gábor: Antall József a demokratikus jogállamiságról és a parlamentáris demokráciáról.....	10
SIMÁNDI Irén: „Alkotmánytan” a Magyar Rádióban (Az 1949. évi alkotmány).....	20
VARGA Norbert: Az állampolgárság és a községi illetőség szabályozása a neoabszolutizmus időszakában, különös tekintettel az OPTK vonatkozó rendelkezéseire	26

MŰHELY

KISS Bernadett: Piros lámpás házak a Dunántúlon.....	31
NACSA Mónika: Az alaptörvényekről a történeti alkotmány időszakában	41
NAGY Noémi: Az ír nyelvi paradoxon	48

KÖNYVEKRŐL

A megsüvegezendő 450 év – Az ELTE Egyetemi Könyvtár története – GOSZTONYI Gergely.....	59
Egy osztrák jogász a „reformkorból” – Válogatás Karl Josef Pratobevera önéletrajzi írásából – KÉPESSY Imre.....	61

SZEMLE

Az alkotmánybíráskodás múltja, jelene és jövője. Sólyom László előadása a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének ülésén – BEKE-MARTOS Judit	62
A tudományos „utánpótlás” konferenciája az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán – B.-M. J.....	65
Német-magyar büntetőjog-történeti csereszeminárium Szekszárdon – K. I.....	66
Szente Zoltán akadémiai doktori értekezésének nyilvános védése – ERDŐS Csaba.....	67
Kiss Bernadett PhD-díszertációjának nyilvános vitája – FREY Dóra.....	68
Juventus victus – Erdődy János és Jusztinger János doktori értekezéseiről – DELI Gergely.....	69
Rokolya Gábor PhD-értekezésének nyilvános vitája – KONCZ Ibolya Katalin.....	71
Jakab Éva az Osztrák Tudományos Akadémia tagja lett – POZSONYI Norbert.....	73
Thomas Olechowski előadása az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán – K. I.....	74

HÍREK.....	77
------------	----

E számunk szerzői.....	80
------------------------	----

A címlapon:

Antall József

(Pestújhely, 1932. április 8. – Budapest, 1993. december 12.): magyar nyelv és irodalom-történelem-levéltár szakos tanár, muzeológus, könyvtáros politikus, a Magyar Demokrata Fórum elnökeként Magyarország rendszerváltás utáni első választott miniszterelnöke.

Jog

történeti szemle

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. Wilhelm Brauner (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn), Dr. Günter Jerouschek (Jéna),
Dr. Srdan Šarkić (Újvidék), Dr. Kurt Scelmann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa)

Szerkesztőség: Dr. Barna Attila, Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna, Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István

Szerkesztő: Élesztős László (e-mail: elesztosl@ajk.elte.hu)

A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3., II. em. 211. Tel./Fax.: 411-6518

ISSN 0237-7284

Kiadja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtörténeti–Jogelméleti Intézete, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Magyar Jogtörténeti Tanszéke és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Jogtudományi Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna

Kiadói munkák: Gondolat Kiadó

Huig de Grootot (1583–1645), a hollandiai Delft városának szülöttét csodagyerekként tartották számon, s már 16 évesen jogi doktor volt. A *Hugo Grotius* néven ismert jogászt a szakma mint a modern természetjogi gondolkodás megeremtőjét, nem mellesleg a nemzetközi jog tudományának egyik legkiemelkedőbb művelőjét tiszteli. Nevéhez számos koncepció kapcsolódik, így a nyílt tengerek szabadságának elve is, amely a mai nemzetközi jog egyik alappillére, s amelyet számos szakirodalmi hivatkozás az 1609-ben megjelent, *Mare liberum sive de iure quod batavis competit ad indica* címet viselő munkájából eredeztet.¹ Kevésbé közismert azonban a kor tengerjoga, illetve azok a körülmények, amelyek között a mű megszületett, így gyakran téves következtetéseket vonnak le Grotiusnak a nyílt tengerek szabadságáról vallott gondolataiból.

A tanulmány célja, hogy ezeket a hiányokat a magyar szakirodalomban pótolja, és átfogóbb képet adjon Grotius korának tengerjogáról, 1609-es művének jelentőségéről, annak korabeli megítéléséről, valamint hatásáról.

Kiindulópont: a klasszikus tengerjog születésének kora

A Római Birodalom felbomlását követően az európai államalakulatok között egyre erősödő vita támadt a tengeri útvonalak használata, a halászati jogok, a tranzitdíjak tekintetében. Ez a folyamat a 13–14. századra elvezetett oda, hogy a tengerparttal rendelkező államok elkezdték kiterjeszteni a szuverenitásukat a part menti sávra, és megjelentek az tengeri területek iránti első követelések.²

Közvetlenül a Római Birodalom hegemoniájának megszűnését követően az itáliai városállamok megpróbálták átvenni a tengerek feletti kereskedelmi befolyást, de mivel – méretükből kifolyólag – fizikailag nem tudták elérni, ami Rómának sikerült, ezért jogi eszközökkel igyekeztek a magukénak deklarálni azt. A rómaiak gyakorlatával ellentétesen – miszerint a tengeri területek állami szuverenitás tárgyai nem lehetnek, az *res communis*³ – a 10–12. század során Pisa és Toszkána a Tírrén-tenger, Velence az Adriai-tenger, Genova a Liguriai-öböl vize felett igényelt szuverenitást, északon pedig Dánia és Norvégia igyekezett sajátjaként kezelni a kör-

Csatlós Erzsébet

Grotius és a *mare liberum* koncepciója

nyező vizeket, jogalapot viszont Velence kivételével egyik városállam sem tudott felmutatni. Velence pápai ajándékként (*donationis Pontificiae*) kapta meg az Adriai-tengert, és mivel a korban megerősödő kereszténység miatt a pápát tekintették Isten földi helytartójának, s így minden terület urának, ezért a keresztény uralkodók is végső soron a pápa vazallusaként birtokolták területi felségjoguk tárgyát.⁴ Az iszlám világban ezzel egy időben egy másik területszerzést igazoló jogcímet kerestek, amelyben a jelenlegi parti tenger öse jelenik meg; úgy vélték, hogy a parti állam addig a pontig tudhatja magáénak a part menti vizeket, amilyen távolságig a partról még látható a hajók árboca.⁵

Összefoglalva: egyre gyakrabban fordult elő, hogy egyes államok másokat ki akartak zárni a tengerek – akár halászati vagy hajózási célú – használatából, igaz, hogy főként az Európa közelében lévő félig zárt tengerrészeket, s nem igazán a nagy nyílt vizeken.⁶

Az Északi-tengert⁷ a kora középkortól kezdve sajátként kezelte Norvégia, ahol az idegenek számára megtiltották az idegen államok hajózását. Az 1400-as években élnék érdeklődés indult meg a területen való hajózás és halászat iránt, így a norvég uralkodók egyre nehezebben tudták fenntartani az igényeiket. Számos 1400-as években kötött szerződés bizonyítja, hogy Nagy Britannia elismerte a norvég jogokat azáltal, hogy alávetette magát a norvégok által diktált halászati és hajózási feltételeknek. Egy 1490. évi szerződés alapján az angolok például korlátozás nélkül áthajózhattak Izland szigetére, ott halászhattak és kereskedhettek, ehhez csupán a szokásos vámösszeget kellett megfizetni, és hétévente megújítani az engedélyt. A szerződés revíziójára VIII. Henrik angol uralkodó 1523-ban kerített sort, ennek ellenére a 16. században tovább erősödtek az

Huig de Groot (Hugo Grotius; metszet, 1636)

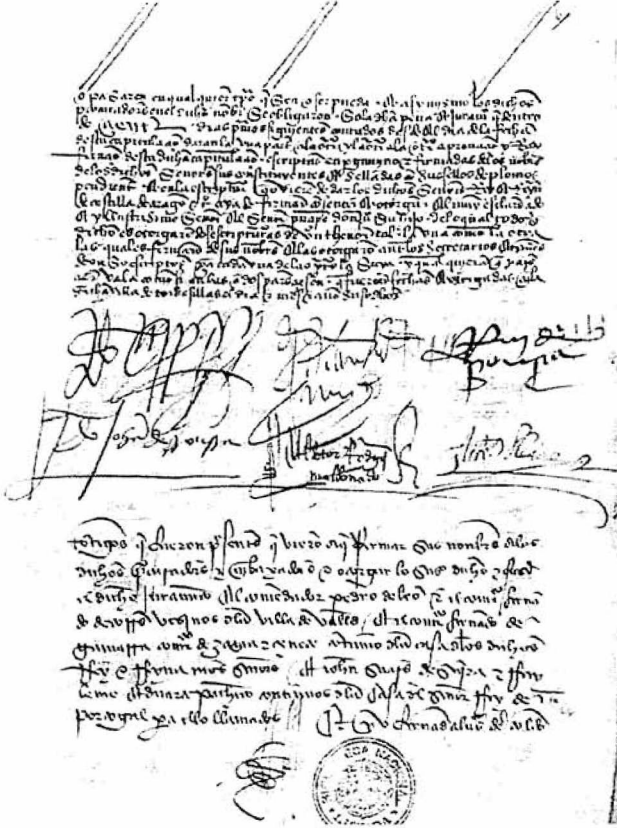
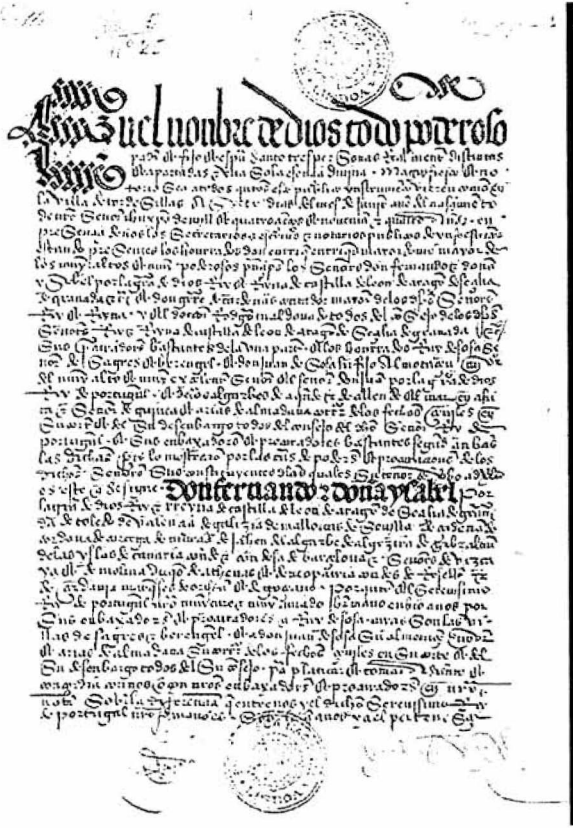
ellentétek a nyílt tengerek szabadságával élni kívánó államok és a hajózást korlátozni szándékozók között.⁸

A keresztény világban a szárazföldi területszerzés igazolásaként egyre inkább elterjedtek a pápai bullák, és a két első felfedező hatalom, Portugália és Spanyolország számos ilyen dokumentummal bírt, így amikor azok területi hatálya tekintetében áttekinthetetlen káosz alakult ki, Spanyolország VI. Sándor pápához fordult. A keresztény egyház feje 1493-ban négy bullát bocsátott ki. Az 1493. május 3-i *Inter Caetera* kezdetű bulla garantálta a spanyol felfedezők számára a szuverenitást az addig keresztény uralkodó által még fel nem fedezett területeken, a szintén ezen a napon kiadott *Eximiae Devotionis* bulla pedig pontosította az *Inter Caetera* rendelkezéseit. Az 1493. május 4-én született *Inter Caetera* a Zöldföki-szigeteknél húzta a meg a spanyol-portugál határvonalat, míg az 1493. szeptember 26-án kiadott *Dudum Siquidem* bulla megerősítette ennek rendelkezéseit, és visszavonta az összes ezt megelőző olyan bullát, amelyek esetleg olyan területet juttatnának portugál kézre, amelyek az új határmegvonás szerint spanyol oldalon lennének.⁹ Ezek alapján 1494-ben született meg a sokat hivatkozott *tordesillasi szerződés*, amelyben Spanyolország és Portugália rögzítette, hogy az Északi- és a Déli-sark között húzott képzeletbeli vonal képezi a határt kettejük között, mégpedig úgy, hogy a Zöldföki-szigetektől keletre minden jelenlegi, újonnan felfedezett és ezentúl felfedezésre kerülő terület portugál, míg tőle nyugatra minden spanyol uralom alatt áll. A szerződésben rögzítették, hogy új szigetek, szárazföldek felfedezése (vagy

ennek vélelmezett szándéka), illetve a kereskedelem gyakorlása céljából egyetlen hajó sem közlekedhet a másik államnak ítélt területen.¹⁰

Spanyolország és Portugália a hegemoniát természetesen a tengeri területeken is érvényesítette, s nemcsak egymás között. Portugália például az 1530-as években engedélyezte francia magánosoknak, hogy a portugál kikötőket használják. Ott várták a kincsekkel megrakott spanyol hajókat (ekkoriban Spanyolország és Franciaország egyébként is az itáliai területekért versengett egymással), amelyeket aztán kifoszthattak a partközeli vizeken. Az 1559-es *château-cambrésis-i* békével azonban helyreállt a rend a spanyolok és a franciák között, s az utóbbiak szóbeli ígéretet kaptak a spanyolnak titulált óceánon és tengereken való hajózásra – saját felelősségükre.¹¹

A reformáció megjelenése, a katolikus egyház meggyengülése, s ezzel párhuzamosan a protestáns hatalmak – Franciaország, Anglia és Hollandia – megjelenése és erősödése megkérdőjelezte a pápai bullák szerepét, mint területszerzést igazoló jogalapot. Amikor Spanyolország tiltakozott az angol Sir Francis Drake csendes-óceáni – vagyis spanyol vizeken való – hajózásai ellen, I. Erzsébet angol uralkodó kifejtette a *donationis Pontificiae* jogszerűségével szembeni kifogásait. Úgy vélte, hogy nincs jogi alapja annak, hogy Spanyolország az egész Indiai-óceánt magáénak követelje pusztán azért, mert járt itt-ott, felhúzott néhány házat és elnevezett egy-két hegyfokot. Ennek a képzeletbeli tulajdonnak nem szabadna akadályt jelentenie, hogy más államok is kolóniákat létesítsenek a térség-

A tordesillasi szerződés első lapja és aláírásai (1494. június 7., Lisszaboni Nemzeti Levéltár)

A chateau-cambrésis-i béke, II. Henrik francia és II. Fülöp spanyol király (freskó, Siena, Palazzo Pubblico)

ben, vagy hogy szabadon hajózhassanak és kereskedjenek a terület vizein, ugyanis a tenger, ahogyan a levegő is, mindenki által szabadon használható, és nem lehet senki tulajdona.¹² Ez az eset tökéletesen kifejezi a protestáns és a katolikus hatalmak közötti véleménykülönbséget a tengeri területek állami uralom alá vonásának kérdéséről. A protestánsok ugyanis ragaszkodtak ahhoz, hogy a tenger mindenkié, míg a katolikusok a pápai bullára hivatkozva a sajátjukként tekintettek azokra, s az ideológiai vita gyakorlati problémái miatt a jogászok is elkezdtek foglalkozni a tengerek feletti állami szuverenitás kérdésével.

A mű apropója: A Santa Caterina lefoglalása

A portugál zászló alatt futó *Santa Caterina* nevű hajót van Heemskerck admirális vezetésével a Szingapúri-szoros bejáratánál, 1603. február 25-én foglalta le a Holland Kelet-Indiai Társaság két hajója. A hollandok így kívánták megtorolni, hogy Portugália akadályozta a holland kereskedelmet és hajózást a kelet-indiai területeken, s amiért 1601 novemberében Macao szigetén kivégeztek 17 holland hajóst. A portugálok ráadásul a johore-i szultánt is megtámadták, amiért az kereskedelmet folytatott a hollandokkal.

A *Santa Caterina* kínai selymet, színes damasztot, egyéb drága és ritka anyagokat, porcelánokat, cukrot, fűszereket, gumit, pézsmát és aranyozott dísztárgyakat szállított, amelyeket később aukciókon olyan összegért értékesítettek, amely majdnem elérte az angol kormány akkori éves bevételét.¹³ A rakomány tulajdonosai a Holland Kelet-Indiai Társaságtól követelték az anyagi kár rendezését. A Társaság végül az Amszterdami Tengerészeti Bírósághoz fordult, amely 1604. szeptember 9-én jogszerűnek nyilvánította a holland akciót.¹⁴ Az okokat és miérteket – vagyis hogy a *Santa Caterina* esete nem egyszerű kalózcselekmény volt – azonban a közvéleménnyel is el kellett fogadtatni, és ehhez kérték *Huig de Groot* segítségét.

A 21 éves ifjú jogász a Holland Kelet-Indiai Társaság egyik direktorának fivérével barátkozott, így figyeltek fel rá, s kérték fel, hogy írjon egy pamfletet a portugálok kelet-indiai kegyetlen és ellenséges magatartásáról, és jogásként foglaljon állást Portugália jogszerűtlen magatartásáról a terület vizein, hogy ezzel is igazolják a *Santa Caterina* ügyében hozott holland ítéletet. Így született meg a *Mare Liberum* című, 1609-ben megjelent mű, amelynek fő gondolata az volt, hogy az ún. nyílt tengerek az állami joghatóságon kívül esnek, ahol a kereskedelem, – *Senecát* idézve – az egyik nemzetől a másikig való hajózás joga, valamint a halászat szabadsága mindenkit megillet, a tengeren és a levegőn ugyanis nem lehet tulajdont szerezni.

Amit ugyanis nem lehet lefoglalni, nem birtokolható és nem is lehet körbekeríteni, az természeténél fogva nem lehet tulajdonjog tárgya, ez pedig azt jelenti, hogy a tengerek szükségképpen szabadok. A *iure gentium*ból tehát az következik, hogy a portugál felfedezésen alapuló tulajdonszerzés a kelet-indiai vizeken nem jogszerű.¹⁵

Grotius gondolatai az állami szuverenitás tengeri területeken való gyakorlásáról

Grotius a pápai bullák területszerzési jogcímként való elismerését nemcsak a szárazföldek, de a tengerek esetében is tagadta, így nem ismerte el, hogy a két állam, Spanyolország és Portugália közötti határvitát eldöntő bulláknak a feleken kívül bárkire is kötelező ereje lenne. Megkérdőjelezte továbbá azt, hogy a pápának valóban az volt a szándéka, hogy a világ egy részét két állam között ossza fel, mert még ha ez így is lett volna, sem isteni, sem emberi törvény nem támasztaná alá a döntés jogszerűségét. Úgy vélte, hogy a mi urunk, Jézus Krisztus azzal, hogy azt hirdette, hogy az ő királysága nem ezen a Földön van, lemondott minden földi hatalomról, és itt kizárólag emberként volt jelen, így tőle nem lehet földi hatalmat eredeztetni, tőle nem származtathatott ilyen jogot Péter apostol (Szent Péter), és így a Római Katolikus Egyház és az aktuális pápa sem. A pápa pedig nem a világ ideiglenes civil ura, hanem annak lelki vezetője, így kizárólag spirituális joghatósággal rendelkezik, és, mivel a tenger lakatlan, sőt lakhatatlan, így azon őt semmiféle jogok nem illetik meg.¹⁶

Grotius nézete alátámasztásakor a vallási érvek mellett visszanyúlt a római jogi gyökerekhez is. Úgy vélte, hogy a *ius gentium* megkülönböztette a senki dolgát (*res nullius*) és mindenki dolgát (*res communis*), vagy más néven a köz dolgát (*res publica*). Különbséget tettek továbbá a *dominium* és az *imperium* között is. Míg az előbbi inkább olyan jogot jelent, amely valamely dolog feletti kizárólagos hatalmat biztosítja, az utóbbi a személyi és területi fenségjogot, azaz szuverenitást jelent. Grotius szerint *dominium* természetes és morális okok miatt nem állhat fenn a tengeri területek felett. Természetben rejlő érv, hogy a tenger okkupáció tárgya nem lehet,¹⁷ míg az erkölcsi akadály pedig ebből kifolyólag az, hogy az ilyen jellegű területek min-

denki által szabadon használhatóak. *Imperium* tárgya pedig azért nem lehet, mert ami *dominium* alá nem tartozhat, a felett *imperium* sem állhat fenn.¹⁸

Isten nem az egyének adott dolgokat, hanem az emberiségnek. A Grotius korabeli fogalmak ettől eltérnek, a változást azonban maga a természet irányította, és azok a dolgok, amelyek elhasználhatóak voltak – mint az étel és az ital –, egyéni tulajdonná váltak, ahogy később a személyhez fűződő dolgok – ruhák, ingóságok és néhány élőlény – is, s végül az ingatlan területek is részben ebbe a kategóriába eshettek, mint az első két kategória származtatói.¹⁹

A tulajdonlással megjelent az okkupáció, a foglalás fogalma, mint annak kifejezése, hogy a hajdan közös dolog egyéni tulajdonná válik. A folyamatnak tartósnak kell lennie és kívülről láthatónak, vagyis az ingó dolgok okkupációja annak birtokbavételét „lefoglalását”, a földeké pedig a terület körülkerítését, vagy azon építmény elhelyezését igényli. Végso soron mindebből az következik, hogy amit nem lehet elfoglalni, az nem lehet az egyéné, és ami a természeténél fogva nemcsak egy ember szükségleteinek kielégítésére szolgál, annak most és mindörökké ilyen feltételekkel kell mindenki rendelkezésére állnia. Minden, ami veszteség nélkül hasznosítható, ebbe a kategóriába tartozik, mint *res communis*, ugyanis ezeket a természet alkotta úgy, hogy mindenki használhassa őket; ezek közös ajándékok a természettől. Ilyen a levegő, mert foglalás tárgya nem lehet, és az emberiség közös használatára teremtett. Ugyanezen okokból ide tartoznak a tengervizek, akár halászati, akár hajózási célból nézzük. A tengerrel egy kategória alá esnek azok a dolgok, amelyeket az egyik használótól a másikig szállít, mint a homokot, amely a szárazföldek szélénél gyűlik össze, és emiatt a tengerpart víz menti sávja ugyanúgy közös, ahogy a tenger.²⁰

Ezt a három dolgot már a rómaiak is *res communis* vagy *res publica* névvel illették, míg a *res nullius* fogalommal azokat a dolgokat jelölték, amelyek a közösből kiszakíthatóak, az egyéné lehettek, vagyis okkupáció tárgyai lehettek (például a vadállatok, halak, madarak), de eredendően olyan csoportot alkotnak, amely mindenki számára elérhető, de egyetlen egyéné nem lehet az egész csoport. Maga a tenger semmilyen körülmények között nem kerülhet az egyén tulajdonába, de mindenki szabadon használhatja. Egyetlen kivétel ez alól az, ha ideiglenesen okkupáció tárgya lehet a terület, például ha a tengerparton

Hugo Grotius *Mare liberum* című könyvének címlapja (1609)

épitményt emelnek, akkor az az egyén tulajdona lesz az alatta fekvő területtel együtt, amíg az fennáll. Ugyanez a helyzet a vadállatokkal: eredetileg közös dolog, de ha valaki befogja, akkor saját dolog lesz, viszont ha az állat megszökik, és visszaszerzi a szabadságát, akkor újra közössé válik. Abban az esetben, ha egyetlen állam akamár egymaga elfoglalni az emberiség közös dolgát, az ugyanígy egyéni tulajdonnak minősülne, hiába reprezentál az állam egy közösséget, jogszerűen nincs arra lehetőség, hogy a tenger, a levegő vagy a tengerpart felett tulajdonjogot szerezzen. Az ún. közfoglalás – egy közösség, egy nép nevében gyakorolt okkupáció – ugyanis nem más, mint lepelbe burkolt egyéni foglalás. A tengeren pedig egyébként sincs lehetőség építményt elhelyezni, sem pedig területet elkeríteni, így nem lehet olyan kategóriába sorolni, mint a közösből kiszakítható, egyéni tulajdon esetleges tárgyát.²¹

Grotius ezenfelül felhívta a figyelmet arra, hogy az elbirtoklás a tengeri területek feletti tulajdonszerzés esetében nem alkalmazható, mivel ez a jogintézmény a municipális jogban él, és nincs jogalapja annak, hogy a köz dolgait hosszú idejű birtoklással egyéni tulajdonná lehessen tenni. A velencei és genovai tengeri területek feletti tulajdonról is úgy vélte, hogy az teljesen ellentétes a joggal, és azokat a jogászokat, akik mellette foglaltak állást, kizárólag az adott hatalomnak való behódolás vezérelte, mintsem a jogi helyzet valódi megítélése.

Grotius felhívja a figyelmet: annak ellenére, hogy Paulus is azt állította, hogy lehetséges tulajdont szerezni a tengeren, a jogot pedig Accursius szerint privilegium vagy szokás útján lehet megszerezni, szavaikat félreérthették. Ulpianus értelmezésével fény derül azok valós jelentésére; szerinte ugyanis, ha valaki a háza előtt halászik a tengeren, akkor a ház tulajdonosa megtilthatja ezt, és ezen joga ugyan a szokásból ered, tényleges jogalapja azonban nincsen, ezért a halászó ember az őt ért kár miatt a megfelelő fórum előtt keresettel élhet.²²

A *mare liberum* elve a köztudomás ellenére tehát nem Grotiustól származik, hanem a római jogászoktól, az ő megállapításaikra épül ugyanis a pamfletnek szánt, de disszertációvá bővült mű. A 16. század első felében már spanyol jogtudósok is elleneztek az állami területszerzést a vízterületeken, így Francisco de Vitoria, s később Fernando Vázquez de Menchaca is, de Spanyolországban nyilvánvalóan nem hangoztathattak a spanyol – pápai bullákra épülő területszerzést hangoztató – tengerpolitikával ellentétes nézeteket.²³ Grotius viszont idézte őket, és utalt a megállapításaikra, ahogy Alberto Gentilis is hatott rá, aki úgy vélte, hogy a tengeren való tulajdonkövetelés olyan, mint a szárazföldön a rablás – jogszerűtlen.²⁴

Fontos kiemelni, hogy a *mare liberum* kizárólag a nyílt tengervízre vonatkozott, külön kategóriát jelent ugyanis a *mare interiore*, azaz olyan tenger, amelyet minden oldalról szárazföld vesz körül, és amelyre a nyílt tengerek szabadsága nem vonatkozott.²⁵

Grotius a tengerjog tekintetében a *laissez-faire* politika mellett tette le a voksát, de nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a körülményt, hogy ő a holland érdeket képviselte, arra kapott megbízást, hogy támassza alá a Holland Kelet-Indiai Társaság szabad kereskedelmét, és

a portugál kormány jogszerűtlen magatartását a kelet-indiai területeken. Véleménye tehát nem feltétlen tükrözte hűen a kor tengerjogát, inkább csak annak egy vetülete melletti állásfoglalásként értékelhető. Emellett az sem elhanyagolható tény, hogy az érvei teljes mértékben a római jogra épülnek – és jogi szempontból ennek van inkább jelentősége, mintsem a vallási tárgyú argumentumoknak –, tehát hibás az a gondolat, amely a nyílt tengerek szabadságát kizárólag tőle eredezteti, hiszen a koncepció, sőt a *mare liberum* gyakorlata már sokkal korábban is jelen volt a történelemben.

A grotiusi elvek megítélése a kor másik nagy hajósnemzete által: a *mare clausum* koncepciója

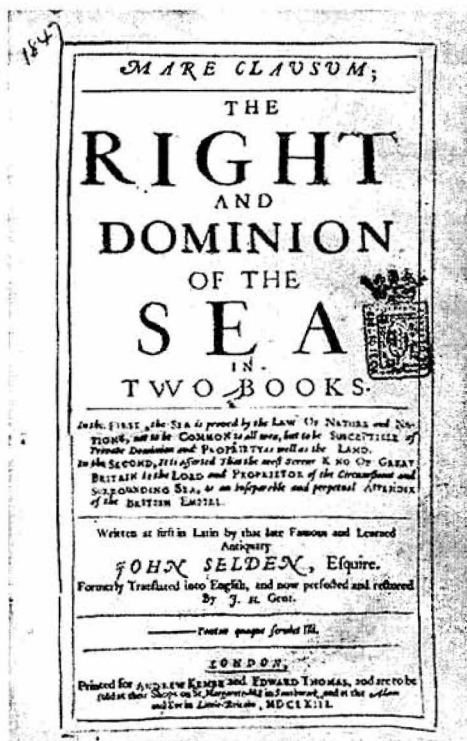
A legyőzhetetlennek tartott spanyol Armada 1588-as vereségét követően megváltozott a világrend, a protesztáns Anglia tengeri nagyhatalommá vált, így befolyása a tengerpolitika alakításában jócskán megnőtt. A Tudorok uralma alatt (1485–1603) Angliának nem voltak területi igényei a tengerek felett, annak ellenére, hogy a Brit-szigetknél a hollandokkal osztoztak a vízterületen, és a helyi halászat is egyre jelentősebbé vált.²⁶ I. Erzsébet a hajózás teljes szabadsága mellett tette le a voksát, és ettől a jogirodalomban – elsősorban Dee, Plowden és Hitchcock nyomán – terjedő ellentétes nézetek sem tántorították el. Kizárólag azt követelte meg az idegen hajóktól, hogy ha azok a part közelében haladnak, akkor tiszteltük jeléül eresszék le a vitorlákat.²⁷ Erzsébet 1603-ban bekövetkezett halálát követően utódja, I. Jakab gyökeresen megváltoztatta az angol tengerjog-politikát. 1604-től előírások sorozatát vezette be, amelyekkel 26 ún. *King's Chambers* elnevezésű tengeri zónát – a partvonal külső, tengerbe nyúló széleit összekötő vonalaktól a szárazföld felé eső vizeket – hozott létre, s az így keletkező öblökben és bemélyedésekben megtiltott minden, a part biztonságát sértő tevékenységet.²⁸ Az így megvont határok még nem jelentették a tengervíz feletti területszerzést, de biztonságos menedéket jelentettek a hajók számára. Az I. Erzsébet által támogatott kalózkodás visszaszorítása érdekében számos intézkedést tett, s az ókori és középkori tengerészeti regulákkal ellentétben nem a hajón elkövetett tevékenységeket szabályozta, hanem a bizonyos földrajzi zónákon belül tanúsítandó magatartást.²⁹ Emellett 1609. május 6-ától engedélyhez kötötte és megadóztatta az angol partok mentén halászó idegen hajókat, ami elsősorban a holland halászhajók ellen irányult.³⁰ Intézkedése egybeesett Grotius *Mare Liberum* című munkájának kiadásával.

Halála után, 1625-ben fia, I. Károly lépett trónra, aki uralkodása alatt teljes mértékben eltávolodott a *mare liberum* elvétől. Míg I. Jakab idején csak a part menti területeken való halászáti jogokat követelte az állam, I. Károly már az Északi-tenger és az Angol-csatorna (La Manche) teljes területe feletti állami szuverenitást deklarálta. Kiltította onnan a szabadon halászó idegen államok hajóit, megerősítette azok adófizetési kötelezettségét, to-

vábbá azt, hogy nem tiszteletadás – mint I. Erzsébet idején –, hanem az angol tengeri uralom elismerése jeléül az idegen államok hajói kötelesek leeresztett vitorlával közlekedni a parthoz közeli vizeken.³¹ Franciaország és Hollandia természetesen tiltakozott a vizek angol területként való elismerése ellen, de a leeresztett vitorlákat a saját partjaik közelében ezen államok is megkövetelték minden idegen hajótól.³²

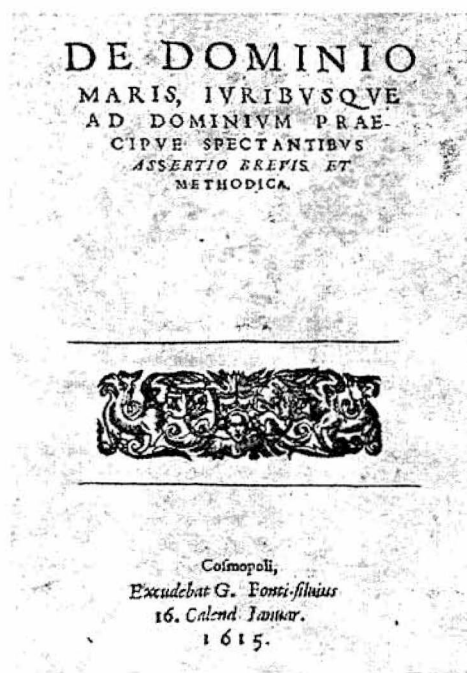
I. Károly tengerpolitikájának igazolásaként született meg 1616-ban William Welwood *De Dominio Maris*, majd 1635-ben John Selden *Mare Clausum* című műve, amelyet leggyakrabban Grotius munkájának ellenpólusaként szoktak emlegetni. I. Jakab felesége, Dániai Anna hivatalosan is kérte férjét, hogy adományozza neki az 1609-es aktussal létesített halászati monopóliumot, amelynek bevételeiből a fényűző életmódját kívánta fenntartani anélkül, hogy ezzel az udvar kiadásait növelné. Jakab megtagadta felesége kérését, ezért Anna felkérte Welwoodot, hogy írjon a *mare clausum* koncepciójának védelmére egy értekezést. A jogásznak kapóra jött a munka, munkanélküliként ugyanis királyi kegyért küzdött, főként azok után, hogy nem sokkal ezelőtt lemondatták a St. Andrews Egyetemen betöltött státuszáról.³³

Welwood egyetértett azzal a grotiusi tézissel, miszerint a magántulajdon emberi találmány, de a holland jogtudóssal ellentétben ő az előnyei mellett foglalt állást. A *Digestából* vett passzusokkal érvelt amellett, hogy a közösségi tulajdon egyet nem értést szül. Bármilyen köztulajdonról is legyen szó, irigység és rosszindulat miatt mostohán kezelik az emberek, emiatt az azzal kapcsolatos adminisztráció is nehézkes, így a magántulajdon sokkal jobban szolgálja a dolgok birtoklását.³⁴ A tengert pedig birtokolható dolognak tarja két okból is: az okkupáció tartós jellege nem követelmény a birtokláshoz, elegendő, ha a birtoklási akarat fennáll.³⁵ A másik érv, hogy a szárazfölddel ellentétben a tengeren nem szükséges fizikai határjeleket elhelyezni a tulajdon kijelöléséhez, hiszen a térképészek és a tengerészek is szélességi és hosszúsági fokokkal, valamint iránytű segítségével adják meg a pontos

John Selden: *Mare clausum* (London, 1635)

és nem egy állam deklarációja vagy igényei alakítják.³⁸ Selden 1635-ben publikált műve Welwoodhoz hasonlóan támogatta azt az elképzelést, hogy a tenger okkupálható, így tulajdonjog tárgya lehet, a pápai bulla nyomán történő tulajdonszerzést azonban ő is elutasította.³⁹ A tenger foglalás útján való megszerzésének alapja pedig az azt övező szárazföld vagy szigetek feletti uralom. Ahogyan a szárazföldön a tulajdonos olyan magas építményt emelhet, amelyet a technika enged, úgy a tengeren is addig lehet tulajdont szerezni, amilyen távolságig annak kincsei kiaknázhatóak.⁴⁰

William Welwood: *De dominio maris* (1615)

helyzetüket, így ha a tulajdonban lévő területet kell meghatározni, a tengerészeti koordináták ehhez is megfelelőek.³⁶ Végső érve pedig a skót tengerjogból leszűrt tapasztalatain alapult. Grotius ugyanis a köztulajdon mindenki által való szabad használatát a természeti kincsek bőségére, korlátlan rendelkezésre állására alapította, Welwood azonban a skót halászattal kapcsolatban éppen ennek ellenkezőjét tapasztalta.³⁷

Grotius úgy vélte, hogy Welwood nem létező dolgokat lát, és felhívta a figyelmet arra, hogy a polgári jog – amire tulajdonképpen Welwood a tulajdonszerzés lehetőségét alapította – és a népek joga, a *ius gentium* alapjában véve különbözik. Az előbbi embercsoportokon belül alkalmazandó, míg az utóbbi az embercsoportok közötti jog, amely szokásjogból, illetve kifejezett államok közötti megegyezésekből szűrhető le,

Mare liberum v. mare clausum: a közös nevező és napjaink tengerjogának alapkonceptiója

Az állami szuverenitás tengeri területen való térhódítása kérdésében, a *mare clausum* – *mare liberum* vitával kapcsolatban a közös nevező elérésének első lépcsője a holland Cornelis van Bijnkershoek *De Dominio Maris Dissertatio* című, 1702-es műve, amely leginkább a tenger külső határát próbálta meghatározni, úgy vélte ugyanis, hogy az állam tengeri joghatóságával kapcsolatos min-

den kérdés oka a határ meghatározásának hiánya. Ahol az államok nem tudnak megegyezni a határ kérdésében, ott azt javasolja, hogy az ún. *ágyúlövés szabályát* alkalmazzák. Ennek megfelelően az állam addig jogosult sajátjaként kezelni a tengeri területet, ameddig a partról kilőtt ágyugolyó eléri. Ezzel megoldódik a birtoklás problémája, ugyanis ameddig az fizikailag védeni képes a területét másoktól, addig nem lehet megkérdőjelezni a birtoklás nyilvánosságát. Ameddig tehát a partról birtokolható a víz, addig az államot megilleti annak tulajdonjoga, a birtoklás jele pedig az állami uralom kiterjesztésének eredménye: a védelem fizikai képessége. Bijnkershoek elmélete így aláaknázza Grotius legfőbb tézisének, vagyis azt, hogy a tengert nem lehet birtokban tartani.⁴¹ Azzal, hogy vízen is a joghatóság megnyilvánulását a szárazföldről hasonlóan az állami erőhatalomhoz köti, vagyis az a terület az államé, amit meg tud védeni másoktól (*terrae potestas finitur ubi finitur armorum vis*),⁴² alapvetően aláaknázza a spanyol és portugál területszerzések jogszerűségét, hiszen nemcsak a tengeri területeket, hanem a szárazföldeket is anélkül tekintették magukénak, hogy ténylegesen is joghatóságuk alatt tartották volna. Bijnkershoek elmélete szerint azonban ugyanazok a szabályok érvényesek a vízre, mint a földre: amit meg tud védeni az állam, azt birtokában is tarthatja, és így tulajdonosként rendelkezhet vele, vagyis eladhatja, elcserélheti, eladományozhatja és bármit tehet vele akarata szerint.⁴³

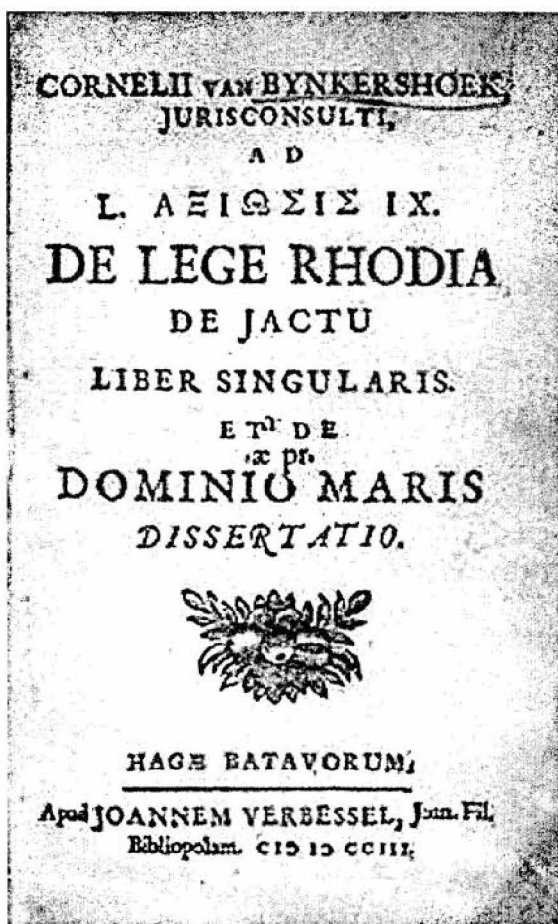
Az ágyúlövés-szabály nyomán egyre inkább terjedt az a nézet, hogy a parti állam a part menti vizeken, elsősorban biztonsági céllal, az idegen államok kizárásával állami szuverenitást gyakorol. Anand szavaival élve, összességében Selden nyerte a csatát a *mare liberum* és a *mare clausum* vitájában, hiszen hiába maradt szabadon a tengerek nagy része, a partok mentén megindult az állami terjeszkedés, és az állami attitűd egyértelműen jelezte, hogy a tenger is uralom alá vonható.⁴⁴ Grotius egyik alaptétele tehát megdőlt.

A 18. század végi és a 19. század eleji változások ezzel szemben a *mare liberum* elvet éltették. Megindult ugyanis az ipari forradalom, a kereslet és a kínálat által indukált folyamat eredményeként felpezsdült a kereskedelem főként az ázsiai és az afrikai területek irányában. Európa egyre

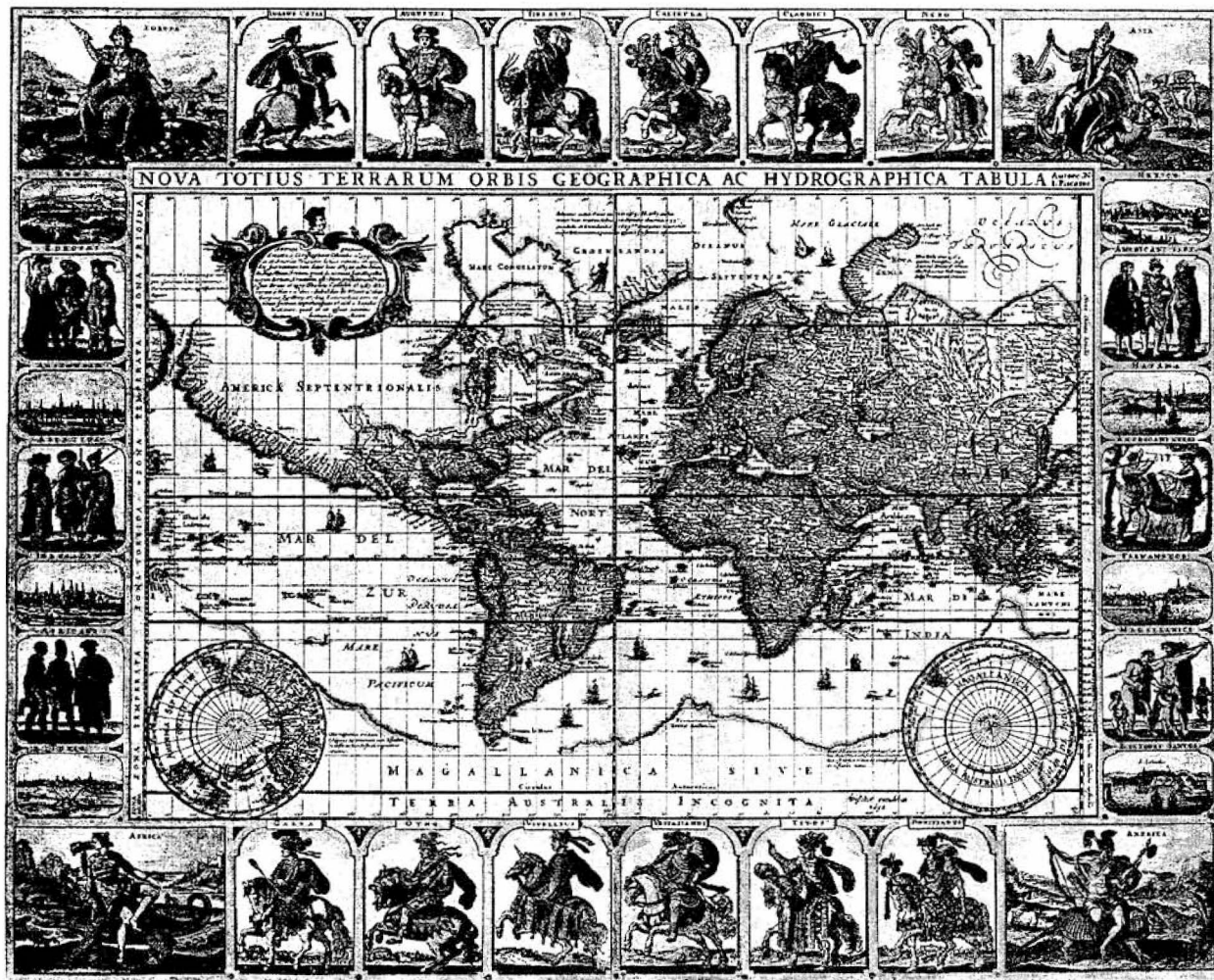
inkább használatba vonta a kereskedelmi útvonalakat, és a seldeni értelemben használt *mare clausum* szükségtelemmé vált, sokkal inkább megérte a tengerek és a kereskedelem szabadságát kiaknázni, így a kereskedelmi monopóliumok és a tengerek kizárólagos használatának koncepciója – Anand szavaival élve – természetes halált halt. Anglia nemcsak a nyílt tengerek szabadságának legerősebb propagálója lett, hanem a felügyelője is, és a kizárólagos halászati jogokról is lemondott három, Hollandiával vívott háború után. Ázsia tekintetében ez nem sok változást hozott, hiszen ott a tengerek mindig is a szabad kereskedelem területei voltak, legfeljebb a hajózási útvonalakra alapítottak meg célszerűségi okokból szabályokat, amiket az európaiak is elfogadtak.⁴⁵

Ezzel párhuzamosan egyre inkább terjedt azonban az a nézet is, hogy a tenger az államterülethez kapcsolódik, a kérdés csak az volt, hogy ez milyen széles sávot jelent. Az ágyúlövés hossza ugyanis az alkalmazott technika függvénye: kezdetben csak másfél mérföld volt, majd kettő, de az angolok az 1818-as halászati egyezményben például három tengeri mérföld mellett tették le a voksukat, amelyet 1876-ban, 1878-ban és 1883-ban is jogalkotási aktsussal erősítettek meg. Ezt a gyakorlatot követte őt Franciaországgal kötött szerződés, valamint az észak-amerikai, a csendes-óceáni, a ciprusi, valamint az ausztráliai gyarmatok esetében hozott aktsók is.⁴⁶ Nagy Britannia nyomdokait követte az európai államok java része, valamint Oroszország is. Azok a nagy tengeri hatalmak ugyanis, amelyek kiterjedő halászati igényekkel bírnak – a nyílt tengerek szabadságát kihasználva –, abban érdekeltek, hogy a parti tengereket minél szűkebb sávra korlátozzák, hogy azon kívül minél szélesebb körben tudják gyakorolni a szabad halászatot, és ennek esetleges

korlátja legfeljebb a szomszédos állam lehetőleg minél keskenyebb parti tengere legyen. A kisebb, kevésbé gazdag és fejlett technikával rendelkező államok, amelyek a part menti halászatból élnek, gazdasági okokból minél távolabbra tolnák a határokat, hogy a partjaik közelében – ahol még nem szükséges komoly felszerelés – zavar-talanul és kizárólagosan gyakorolhassák jogaikat. Chile például elfogadta a három tengeri mérföldes szabályt, de ezen felül tizenkét tengeri mérföldnyi biztonsági zónát

Cornelius van Bynkershoek: *De dominio maris* (The Hague, 1703)

Nova Totius Terrarum Orbis – Claes Janszoon Visscher világtérképe a tordesillasi szerződésben meghúzott észak–dél vonallal, 17. század

követelt 1855-ben, amit viszont a porosz–francia háború során 150 tengeri mérföldes semlegességi zónává bővített. A lépést számos más latin-amerikai állam is követte.⁴⁷ Norvégia egy időben követte az ágyúlövés-szabályt, majd ehhez képest jócskán kiterjesztte a parti tengerének határát. Az ezzel kapcsolatos angol–norvég vitát 1951-ben bírálta el a Nemzetközi Bíróság, és megerősítette Norvégia ezen jogát, tagadva azt, hogy az angol gyakorlat kötelező erejű szabályt testesítene meg, amitől nem lehet eltérni.⁴⁸

Az 1800-as évek második felében jelentek meg és erősödtek meg azok a törekvések, amelyek az államterületként számon tartott tengeri sávon túl is bizonyos állami jogosítványokat érvényesítettek. Ilyen volt a *hovering acts* összefoglaló névvel illetett, Nagy-Britannia által kibocsátott – de 1876-ban hatályon kívül helyezett – intézkedések sora, amelyek a parti tenger utáni tizenkét tengeri mérföldes sávban a csempészet elleni rendszabályokat vezettek be, és ott a vámszabályokat is érvényesítették, vagyis ezen a ponton tovább korlátozták a nyílt tengerek szabadsá-

gát.⁴⁹ Az USA már 1799-től érvényesített hasonló jogokat a parti tengerén túl, és a *Supreme Court* több esetben is elismerte ilyen jellegű jogok idegen államok hajóival szembeni kikényszerítésének lehetőségét a parti tengeren túl.⁵⁰ Oroszország, Franciaország, Belgium, Olaszország és Spanyolország is érvényesített hasonló jogokat a parti tengeren túl, ahogy a skandináv államok és néhány latin-amerikai ország is.⁵¹

Nem volt megállás, egyre terjedt a gyakorlat, hogy az állam a partjai mentén elhelyezkedő tengeri területek felett is jogosult más államot kizárni bizonyos, egykoron a *mare liberum* elve nyomán szabadon gyakorolt jog élvezetéből, és ez az általánossá váló gyakorlat lett a táptalaja a jelenkor tengerjogának. Ez már csak nyomokban emlékeztet a Grotius által hangoztatott, a római jogra épülő elvekre, amelyek keletkezésükkor sem tükrözték hűen a kor tengerjogát, inkább csak annak egy vetülete melletti állásfoglalásként értékelhetőek, hiszen egységes szabályok hiányában egyéb jogi koncepciók és gyakorlatok is jellemezték a 16–17. század tengerjogát.

CSATLÓS, ERZSÉBET

Grotius und das Konzept des mare liberum

(Zusammenfassung)

Das heutige Seerecht, als die Gesamtheit der Regeln der Ausübung von staatlicher Souveränität auf Seegebieten, hat ein langes und widerspruchsvolles Weg hinter sich, dessen Stationen die heutige Seepolitik grundlegen beeinflussen. Ziel des Aufsatzes ist, die im Altertum herausgebildete Grundkonzeption von den Wurzeln ausgehend vorzustellen, bis zu dem Punkt, wann schon die Grundlagen der gegenwärtigen seerechtlichen Regelung geschaffen wurden. In der Entwicklung durchlief die Grundkon-

zeption eine 180-Grad-Wende: von dem altertümlichen *res communis omnium usus* kamen wir im 19. Jahrhundert dazu, das auch Seegebieten in Besitz genommen und Gegenstand von staatlicher Souveränität werden können, aber mangels einheitlicher Regelung und seerechtliches Konzepts war dieses Rechtsgebiet von Unsicherheit gekennzeichnet, der die Kodifikationswelle des 20. Jahrhunderts ein Ende zu setzen versuchte.

Jegyzetek

- ¹ Nagy Károly: *A nemzetközi jog valamint Magyarország külkapcsolatainak története* (Lakitelek, Antológia Kiadó és Nyomda, 1995, 90. p.)
- ² Pardo, Arvid: *The Law of the Sea: Its Past and Its Future*. (Oregon Law Review, 63, 1984, 7. p.); Prows, Peter: *Tough Love: The Dramatic Birth and Looming Demise of UNCLOS Property Law (and What is to be Done about it)*. (Texas International Law Journal, 42, 2007, 249. p.)
- ³ A mindenki által szabadon használható terület megnevezés semmiképpen nem jelentette azt, hogy a római nép szabad tengerhasználatra más népek számára is érvényes lenne, hiszen a Földközi-tengert azért is illették *Mare Nostra* elnevezéssel, mert gyakorlatilag minden oldalról a Római Birodalom vette körül, így azon a tudta és engedélye nélkül egy nép sem hajózhatott.
- ⁴ A történet szerint, amikor III. Sándor pápa a pápaválasztás során összetűzésbe került I. Frigyes német-római császárral, mivel az uralkodó nem volt hajlandó elismerni őt pápaként, 1159-ben a császárt kiátkozták, aki viszont bosszúból sorra ígázta le az itáliai városállamokat. A velencei dózse volt az, aki segített a feleknek békét kötni, és ezért a szolgálatáért a pápa számos szimbolikus ajándékkal jutalmazta, többek között egy tengeri hatalmat jelképező gyűrűvel. Thurman, A. E.: *The Justification of the Law of the Sea in Early Modern Europe*. (Ph.D. Dissertation, University of Michigan, 2010, 66–67. p., www.deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42-78958/.../thurman_1.pdf; internetről letöltve: 2011. 12. 19.)
- ⁵ Thurman: i. m., 67. p.; Az iszlám tengerjog-felfogásról bővebben lásd: Khalilieh, Hassan S.: *Legal Aspects from a Cairo Geniza Responsum on the Islamic Law of the Sea: Practice and Theory* (The Jewish Quarterly Review, 96, 2006. 2., 180–202. p.)
- ⁶ Vidas, Davor: *The Anthropocene and the International Law of the Sea* (Philosophical Transaction of the Royal Society A, 2011. 369., 912. p.)
- ⁷ Az Északi-tengemek abban a korban nem létezett egységes elnevezése, többféleképpen is megjelenik az írásokban: van, ahol Grönland-tengerként, van, ahol Izlandi-tengerként, vagy latinul *Mare Septentrionalis* elnevezéssel illették.
- ⁸ Theutenberg, Bo Johnson: *Mare Clausum et Mare Liberum* (Arctic, 37, 1984. 4., 483–484. p.)
- ⁹ Thurman: i. m., 70–72. p.
- ¹⁰ Vidas, 2011: i. m., 913. p.
- ¹¹ Thurman: i. m., 73–74. p.
- ¹² von der Heyde, Friedrich August: *Discovery, Symbolic Annexation and Virtual Effectiveness in International Law* (American Journal of International Law, 29, 1935. 3., 459. p.); Agyebeng: i. m., 9. p.
- ¹³ O'Brien, Patrick Karl: *Contentions of the Purse between England and its European Rivals from Henry V to George IV: a Conversation with Michael Mann*. (Journal of Historical Sociology, 19, 2006. 4., 56. p.); Thurman: i. m., 78. p.
- ¹⁴ Vidas, Davor: *Responsibility for the Sea*. In: Vidas, Davor (ed.): *Law, Technology and Science for Oceans in Globalisation* (Leiden/Boston, Martinus Nijhoff Publishers/Brill, 2010, 20. p.)
- ¹⁵ A tengeri területeken túlmenően Grotius a szárazföldeken való portugál területszerzést is vitatta. A pusztán „meglátni és megszerezni” elven alapuló felfedezést, mint tulajdonszerzési jogcímet sem ismerte el (II. fejezet), tagadta, hogy Portugália akár háborús szerzés (IV. fejezet), okkupáció (V. fejezet), vagy akár elbirtoklás vagy szokásjog címén (VII. fejezet) megszerezte volna a kelet-indiai területeket. Grotius, Hugo: *The freedom of the seas, or, The right which belongs to the Dutch to take part in the East Indian trade*. Translated by Ralph Van Deman Magoffin (The Lawbook Exchange, Ltd., 2001. Chapter I. 53–54. p.; online elérhető: The Online Library of Liberty. http://files.libertyfund.org/files/552/Grotius_0049_EBK_v6.0.pdf, internetről letöltve: 2011. 12. 20.). Grotius az eredeti művet hollandul írta, 1633-ban fordították latinra, s ezt a szöveget vette alapul Magoffin, amikor megjegyzésekkel ellátva megírta az 1916-ban, az Oxford University Press által Londonban kiadott latin-angol kétnyelvű könyvet.
- ¹⁶ Lásd: Grotius: i. m., Chapter III. és X.; Shackelford, Scott: *Was Selden Right? The Expansion of Closed Seas and its Consequences* (ExpressO, August 2010, 13. p.; http://works.bepress.com/scott_shackelford/8. Internetről letöltve: 2012. 01. 19.)
- ¹⁷ Okkupáció, azaz foglalás tárgya csak uralt terület lehet, amely még nem áll joghatóság alatt. Az okkupáció területszerzési jogcímként való érvényességéhez tényleges szuverenitásgyakorlást kívántak meg, amely véget vetett a pusztá felfedezés, mint területszerzési jogcím használatának. Lásd: Menon, P. K.: *The Acquisition of Territory in International Law: A Traditional Perspective* (The Korean Journal of Comparative Law, 22, 1994, 129–150. p.)
- ¹⁸ Aure, Andreas H.: *Acquisition of Rights over the Sea According to Hugo Grotius's Theory of Natural Law* (REUNA Workshop, Bergen, 12–14 May 2008, Humboldt University Berlin, 2–11. p.; <http://blogit.helsinki.fi/reuna/AureREVISED.doc>, internetről letöltve: 2012.01.06.)
- ¹⁹ Grotius: i. m., Chapter V. 61–62. p.
- ²⁰ Grotius: i. m., Chapter V. 62–64. p.
- ²¹ Grotius: i. m., Chapter V. 64–66. p.
- ²² Grotius: i. m., Chapter VII. 75–76. p.
- ²³ Vidas, 2010: i. m., 22. p.
- ²⁴ Benton, Lauren: *Oceans of Law: The Legal Geography of the Seventeenth-Century Seas* (Paper presented at Seascapes, Littoral Cultures, and Trans-Oceanic Exchanges, Library of Congress, Washington D.C., February 12–15, 2003. <http://www.historycooperative.org/proceedings/seascapes/benton.html> p. 11. letöltve: 2012.02.11.);

Grotius és Gentilis nemzetközi joggal kapcsolatos nézeteinek összehasonlításáról lásd: Kingsbury, Benedict: *Gentili, Grotius and the Extra-European World*. In: Scheiber, H. N. (ed.): *The Law of the Sea* (The Hague, Kluwer Law International, 2000, 39–60. p.)

²⁵ Grotius: i. m., Chapter V. 68. p.

²⁶ Fulton, Thomas W.: *The Sovereignty of the Sea*. (Edinburgh, William Blackwood and Sons, 1911, 102. p.); Thurman: i. m., 86. p.

²⁷ Fulton: i. m., 102–105. p.; Thurman: i. m., 87–88. p.

²⁸ A jelenkorban ez tulajdonképpen az egyenes alapvonalak megvonását jelenti, amikor az alapvonaltól a szárazföld felé eső területek az állam kizárólagos szuverenitása alá tartoznak. Lásd: Proclamation of James I. relative to the King's Chambers, 1st March 1604; Declaration of the Jury of the Trinity House as to the Limits of the King's Chambers, 4th March 1604; Fulton: i. m., Appendix D. és E. 750–754. p.

²⁹ Fulton: i. m., 150. p.; Thurman: i. m., 89. p.

³⁰ Lásd: Proclamation of James I. for the Restraint of Foreigners fishing on the British Coasts, 6th May 1609. Fulton: i. m., Appendix F. 755–757. p.

³¹ Proclamation of Charles I. as to Preventing Abuses in the Narrow Seas and Ports, and Claiming Sovereignty of the Seas. Fulton: i. m., Appendix H. 759–762. p.

³² Fulton: i. m., 209–210. p.

³³ Alsop: i. m., 172. p.; Thurman: i. m., 140. p.

³⁴ Welwood Grotius *Mare Liberum* című művére válaszul írta meg a saját tanulmányát. Armitage, David (ed.): *The Free Sea, trans. Richard Hakluyt, with William Welwod's Critique and Grotius's Reply* (Indianapolis, Liberty Fund, 2004, 66. p.; http://files.libertyfund.org/files/859/Grotius_0450_EBk_v6.0.pdf; letöltve: 2012. 01. 02.)

³⁵ Armitage: i. m., 70. p.

³⁶ Armitage: i. m., 70–71. p.; Thurman: i. m., 142. p.

³⁷ Armitage: i. m., 74. p.

³⁸ Armitage: i. m., 72. p.

³⁹ Armitage: i. m., 83. p.

⁴⁰ Thurman: i. m., 145. p.; Selden, John: *Of the Dominion, or, Ownership of the Sea. Written at first in Latin an Entitled Mare Clausum sseu, De Dominio Maris*. Published by Special Command (London, William Du Gard, 1652. Fifth Book. Internet Archive: Digital Library of Free Books, Movies, Music and Wayback Machine; <http://ia700307.us.archive.org/32/items/ofdominionorowne00seld/ofdominionorowne00seld.pdf>, letöltve: 2012. 01. 02.)

⁴¹ Crocker, Henry Graham: *The Extent of the Marginal Sea: a Collection of Official Documents and Views of Representative Publicists*. Washington, D.C., Government Printing Office, 1919, 14. p.; <http://www.archive.org/stream/extentmarginals00statgoog#page/n6/mode/2up>; letöltve: 2012. 02. 11.); Thurman: i. m., 137. p.

⁴² Dean, Arthur: *The Second Geneva Conference on the Law of the Sea: The Fight for Freedom of the Seas* (American Journal of International Law, 54, 1960, 760. p.)

⁴³ Akashi, Kinji: *Cornelius van Bynkershoek: His Contribution to The Development of International Law* (The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1998, 60. p.); Thurman: i. m., 137. p.

⁴⁴ Fulton: i. m., 538. p.; Anand: i. m., 11. p.

⁴⁵ Anand: i. m., 12–13. p.; Butler, Geoffrey-Maccoby, Simon: *The Development of International Law* (London, The Lawbook Exchange Ltd, 2003, 53. p.)

⁴⁶ Shackelford: i. m., 15. p.

⁴⁷ Shackelford: i. m., 16. p.

⁴⁸ *Fisheries (United Kingdom v. Norway)* [1951] ICJ Rep. 1951., 121.; 124.; 132. p.

⁴⁹ Robertson, Horace B.: *The "New" Law of The Sea* (New Port/ Thode Island, October 1992, Naval War College, Newport Paper #3, 6. p.)

⁵⁰ Lásd, *Church v. Hubbard*, 6 US (2 Cranch) 187, 1804.; Fenwick, Charles G.: *Cases on International Law* (Chicago, Callaghan and Company, 1935, 496–500. p.)

⁵¹ Jessup, Philip, C.: *The Anti-Sumgling Act of 1935* (American Journal of International Law, 31, 1937, 88–92. p.)

Erdődy Gábor

Antall József a demokratikus jogállamiságról és a parlamentáris demokráciáról¹

Antall József politikai filozófiájának középpontjában, demokrata felfogásának megfelelően a polgári szabadságjogok érvényre juttatása és maximális védelme állt. „Mi az európai Magyarországot akarjuk, az emberi jogok kiteljesedésével, valamennyi jog gyakorlásának lehetővé tételével. Olyan jogállamot, amelyik megad polgárainak minden szabadságot”² – jelentette be az 1990. évi parlamenti választás előestéjén tartott beszédében. Kormányprogramja ismertetésekor elképzelését konkretizálva hivatalba lépő kabinetjét mindenekelőtt a szabadság

kormányaként aposztrofálta, amely legfőbb kötelességének fogja tekinteni, hogy valamennyi magyar állampolgár számára garantálja ugyanazon jogokat és kötelezettségeket a törvény előtt, és eleget tegyen a jogállamiság követelményének a vélemény-, a szólás-, a gyülekezési, a mozgás- és az utazási szabadság terén, korlátozásokat pedig csak ott készül alkalmazni, ahol mások joga megsértésének elhárítása érdekében kötelessége, hogy fellépjen.³ Az emberi jogok értelmezése Antall felfogását is tükrözve az alkotmány módosítása során ugyanakkor úgy érvényesült, hogy azok „nem az államhatalom belátására bízott” adományokként, „hanem éppen a hatalom korlátaiként” jelentek meg.⁴

A hatalmi ágazatok szétválasztásáról, a bírói hatalom függetlenségéről

A jogállamiság megvalósítása szempontjából Antall elengedhetetlennek nevezte, hogy a magyar jogrendszer és joggyakorlat a transzatlanti normáknak megfeleljen. Egyetértett azokkal, akik a szovjet modellt felszámoló alkotmányos rendszerváltás stratégiai kérdésének a jog